

Eesti akadeemiline Ida-kirjandus 2021. aastal

Akadeemilised kogumikud

Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat Idakiri 2020

Peatoimetaja Tarmo Kulmar, tegevtoimetaja Indrek Ude.

Tartu: Eesti Akadeemiline Orientaalselts, 2021, 200 lk.

Idakirja käesolev number sisaldab kuut artiklit, kaht kommenteeritud tõlget, kaht juubelikirjutist, 2020. aastal eesti keeles ilmunud Ida-kirjanduse ülevaadet, artiklite ingliskeelseid kokkuvõtteid ja autorite tutvustusi.

Kogumiku avab **Üllar Petersoni** uurimus „Islami „õigusalsed määrused“ — fatvaad“, milles ta käsitleb vähe uuritud, kuid islami maailmas mõjukat tekstikategooriat — šariaadi asjatundjate muftide antavaid „õigusalsed määrusi“. Fatvaad on muftide kui islami õiguse ekspertide arvamused, millel ei ole ametlikku seadusandlikku staatust ja millest juhendumine ei ole kohustuslik, kuid mida nii rahvas kui ka riigivõim peab sageli ülimalt autoriteediks.

Helen Geršman võtab oma artiklis „Kaamel islamieelses Araabias“ vaatluse alla beduiinide jaoks väga tähtsa looma ja sellega seotud kultuurinähtuste kajastused varases araabia kirjanduses, analüüsib kaamelit tähistavat sõnavara ning temaga seotud uskumusi ja rituaale.

Andres Herkel on esindatud kahe tööga. Me leiame siit kuulsa India budistliku mõttetarga Nāgārdžuna (u 2.–3. sajand) „Juurvärsside“ (*Mūlamadhyamakakārikā*) X peatüki kommenteeritud tõlke, milles filosoof analüüsib põhjuslikkust tule ja tulepuu võrdpildi kaudu. „Märkmeid metafoorist *Mūlamadhyamakakārikā* näitel“ käsitleb metafoori ja selle alaliikide kasutamist Nāgārdžuna teoses tänapäeva metafoorikäsitluste valguses.

Budismiteemaga jätkab **Leho Rubis** artiklis „Kirjeldamatu kujutamine ehk Virgunu mõistmise väljendamine visuaalses keeles minevikus ja tänapäeval“. Ta analüüsib Buddha kogemuse ja tarkuse väljendusi budistlikus kunstis, tõstes esile kaht lähenemist — kanoonilist ja isiklikul mõistmisel põhinevat vabamat vormi. Artikkel on rikkalikult illustreeritud budistliku kunsti näidetega.

Margit Juurika „Nō-näitleja isedus ja isetus“ avab 14. sajandi näitleja, dramaturgi ja teoreetiku Zeami Motokiya teose *Kakyo* (*Õie peegel*) põhjal nō-näitleja

tähtsaid omadusi ja loomingu põhimõtteid, nagu „algne meel“, „isedus“ ja „ene-sest kaugenemine isetusse“, mida võib ka vaadelda näitleja arengutee etappidena.

Ka **Maret Nukke** artikkel on *nõ*-teatrist. „Elueliksiir ja Kotkaprintess: ühe *nõ*-näidendi adaptatsiooni lugu“ annab ülevaate *nõ*-näidendite adaptatsioonidest ja keskendub ühe konkreetse Euroopa adaptatsiooni, Yeatsi *At the Hawk's Well* (*Kotka kaevu juures*, 1916) tagasijõudmisele ehk readaptatsiooni käigule *nõ*-teatrisse.

Vladimir Sazonov jätkab Pärsia Ahhemeniidide kuninga Dareios I ülistusteksti, Behistuni raidkirja nime all tuntud teksti tõlke avaldamist, olles jõudnud IV tulpbani. Varasemad tõlked on ilmunud *Idakirjas* 2011/2012, I tulp, tõlkinud Vladimir Sazonov; 2013, II tulp, tõlkinud Andreas Johandi, ja 2016, III tulp, tõlkinud Vladimir Sazonov.

Märt Läänemetsa „Juubelijuttu läbi isiklike meenutuste prisma“ on pühendatud Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aupresidendi Tarmo Kulmari 70. sünnipäevale ja **Tarmo Kulmar** kirjutab EAO auliikmest Henn Käärikust tema 70. sünnipäeva puhul.

Aastaraamat on ilmunud Eesti Teaduste Akadeemia rahalisel toel.

Cultural Crossroads in the Middle East. The Historical, Cultural and Political Legacy of Intercultural Dialogue and Conflict from the Ancient Near East to Present Day.

Editors Vladimir Sazonov, Holger Mölder, Peeter Espak, Andres Saumets. *Studia Orientalia Tartuensia, Series Nova*, Vol. VIII. Tartu: University of Tartu Press, Estonian Military Academy, 2020, 430 pp.

Rahvusvaheline kogumik sisaldab 19 ingliskeelset artiklit 20 autorilt kuult maalt, nende seas Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi liikmed Peeter Espak, Jaan Lahe, Lidia Leontjeva, Holger Mölder, Sandra Peets, Vladimir Sazonov ning kirjavahetajaliikmed Amar Annus ja Üllar Peterson. Kogumiku temaatika hõlmab uurimusi Sumeri müütidest (Peeter Espak), Vana-Mesopotaamia ennustusriitustest (Krzysztof Ulanowski) ja jumal Mithra kultusest (Jaan Lahe) kuni tänapäeva Lähis-Ida ühiskondlik-poliitiliste ja aktuaalsete julgeoleku küsimusteni. Suurem osa artiklitest põhineb Balti Aasia-uuringute Alliansi (Baltic Alliance for Asian Studies, BAAS) 2. konverentsil (7.–9. aprill 2016. a Tartus) peetud ettekannetel.

Monograafiad

Linnart Mäll. Tee ja vili. Loenguid budismist

Toimetanud Märt Läänemets ja Teet Toome.
Tallinn: Kirjastus SE&JS, 2021, 424 lk.

Tegemist on meie teadusliku orientalistika ühe rajaja, indoloogi ja budoloogi Linnart Mälli (19381–2010) pärandi väljaannete teise köitega (esimene köide *Tõe tee*.

Mõtteid ja mälestusi ilmus 2018. aastal sama kirjastuse väljaandel). Uus köide sisaldab salvestatud loengute üleskirjutustel põhinevaid tekste aastatest 1992–2004. Tekstid jagunevad nelja tsükklisse: „India religioonide ajalugu“, „Budismi pühakirjad“, „Budismi ajalugu“ ja „Budismi põhimõisted“. Toimetajate eessõnas on neid tekste iseloomustatud nii: „Siin raamatus avaldatud Linnart Mälli tekstid ei ole kindlasti budismi tekstide, ajaloo ja mõistestiku kõikehõlmavad süstemaatilised käsitlused, Mälli eesmärk oli pigem viia kuulaja tema enda poolt välja valitud tekstinäidete ja faktide najal loengute elava esituse kaudu sisse budismi mõtte- maailma ja panna kuulaja kaasa mõtlema. Sellepärast leiab siin üsna palju kõrval- põikeid, samuti humoorikaid ja kohati ootamatute ja kummalisenagi tunduvaid subjektiivseid arutlusi ja võrdlusi. Kõik see ongi kokku Linnart Mälli elavalt voolav, tema kohapeal tekkinud ainukordset mõttevoolu järgiv tekst.“ Raamatu lõpetab Tarmo Kulmari mahukas saateartikkel „Linnart Mäll. Ebatavaline inimene“.

Jaan Puhvel. Võrdlev mütoloogia

Sari „Eesti mõttelugu“. 2. trükk. Tartu: Ilmamaa, 2021, 328 lk.

Tallinnas sündinud ja J. Westholmi gümnaasiumiski õppinud Jaan Puhvel (1932) lahkus Eestist koos perekonnaga 1944. aastal. Ta sai hariduse ja harituse Euroopas ja Ameerikas ning omandas lõpuks Harvardis 1959. a teadusliku kraadi *dr. philos.* võrdleva keeleteaduse alal. Ta on vahetult õppinud Georges Dumézili juures ja õpetanud California ülikoolis Los Angeleses muu kõrval ka võrdlevat mütoloogiat. Käesolev teos kujutabki endast ülikooliloengute põhjal kristalliseerunud õpikut, mis inglise keeles kirja panduna on kujunenud üheks klassikaliseks õppevahendiks Uues Maailmas. Nagu autor ise järelesõnas ütleb, on ta käesolevas tõlkes teinud arvukaid muudatusi — silmas pidades eestikeelset lugejat, ent tahtmata indoeuroopa võrdleva mütoloogia käsitlust monogeneetilisel alusel eestikeskselt kiiva keerata. Saatesõna autor Ülo Valk lisab: „Olen veendunud, et professor Puhveli *Võrdlev mütoloogia* on oma haardeulatusest ja teaduslikult tõsiduselt tähelepanuväärseim teos, mis kunagi selles valdkonnas eesti keeles avaldatud.“ Aga oma elutööks peab J. Puhvel jätkuvalt ilmuvat (I k. 1984) hetiidi keele etümoloogilist sõnaraamatut. Teos on varustatud nimeloendiga, autor soovib ka lisalugemist.

Alar Laats. Idakristlusest idas: Jakobiidid, nestoriaanid ja teised

Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2021, 261 lk.

Ristiusk ei ole pelgalt Euroopa nähtus, ei ajalooliselt ega ka mitte teoloogiliselt. Ta sünnipaik on Palestiina Lääne-Aasias, ta algne keskkond oli orientaalne ning ta lähimad sugulased — judaism ja islam — on oma loomult samuti Aasia usundid. Algul levis kristlus kolmes suunas: Euroopa kõrval ka Aasiasse ja Aafrikasse. Ajaloo käigus kasvas Euroopa suund tunduvalt suuremaks kui teised suunad, see aga ei tähenda, et need teised kärbunud oleks. Käesoleva raamatu peamine eesmärk on tutvustada neid arhailisi mitteeuroopalikke ristiusu suundi ehk orientaalset kristlust. See aitab valgustada ristiusku niisuguste nurkade alt, mis mujalt vaada-

tes on halvasti nähtavad või lausa nähtamatud. Raamat annab põhjaliku ülevaate orientaalse kristluse erinevatest kirikutest, nende kujunemisest ning teoloogilistest ja organisatsioonilistest eripäradest.

Rein Raud. Täiused ja tühjused

Lühiülevaade Aasia mõtteloost.

Tallinn: TLÜ kirjastus, 2021, 330 lk.

Renessansiinimese haardega Rein Raud esitab elegantses kirjanduslikus stiilis Aasia mõtteloo lühiülevaate, mis sobib lugeda nii Aasia kultuuriloo õppuritele kui ka lihtsalt huvilistele. Raamat on koostatud kahes osas. Esimene annab Ida õpetuste ajaloolise ülevaate kultuuripiirkondade kaupa: India, Hiina, Jaapan, Tiibet, Kagu-Aasia ja Korea. Mõttelugu vaadeldakse ajaloolisest perspektiivist tihedas seoses ühiskondlike suhete ja poliitilise ajalooga tänapäevani välja. Teises osas antakse õpetuste temaatiline ülevaade, kus Ida õpetusi käsitletakse võrdlevalt teemade kaupa: „Mis on olemas“, „Keel ja loogika“, „Teadvus ja subjekt“, „Eetika ja moraal“, „Riik“. Temaatilises ülevaates väljendub eredalt autori eruditsoon ja isikupära Ida õpetuste loomingulisel käsitlusel. Autor ise ütleb eessõnas oma raamatu kohta nii: „Olen üritanud keerulisi probleeme edasi anda arusaadavalt ilma sealjuures sisulisi kompromisse tegemata, aga siiski ilma süvenemata detailsetesse aruteludesse, mis pakuvad huvi põhiliselt erialainimestele.“ Raamat on varustatud põhimõistete sõnastikuga.

Margus Ott. Muusika ja muundus

Valik klassikalisi tekste Hiina mõttepärandist.

Tallinn: TLÜ kirjastus, 2021, 418 lk.

Sinoloogist filosoofi mahukas teos keskendub muusika rollile Vana-Hiina mõtteloos. Põhjalik käsitlus on jaotatud viide ossa. Sissejuhatuses antakse põhjalik ajalooline ülevaade Vana-Hiina muusikariistadest, muusikateooriast ning muusika ühiskondlikust ja kosmilisest tähendusest, samuti ennustuspärimusest ja lõime-tekstidest. Teine osa „Taustamuusika“ sisaldab klassikaliste tekstide muusikaga seotud katkendite kommenteeritud tõlkeid. Kolmandas osas „Muusika“ leiame tähtsaima muusikaalase teksti „Muusika ülestähendused“ tõlke koos üksikasjaliku muusika ja kommete seoste käsitlusega. Neljas osa „Endetaust“ annab muutustega seotud klassikaliste tekstide katkendite kommenteeritud tõlke. Viies osa „Muundus“ sisaldab muutuste teksti „Lisatud ütlused“ kommenteeritud tõlke. Raamatu lisadest leiame hiina isikunimede registri, hiina tekstide registri ja terminiregistri. Kõikide tekstitõlgete juures on ka hiinakeelsed originaalid, mis teeb raamatust väärtusliku õpperaamatu — nende tekstide abil saab ka iseseisvalt klassikalist hiina keelt õppida. Raamat on rikkalikult illustreeritud.

Ida klassika tõlked

Naised, šaakalid ja muud inimloomad. Vana-india jutte

Koostanud ja sanskriti keelest tõlkinud Martti Kalda. Sari „Hieronymus“.
Tartu: Ilmamaa, 2020, 336 lk.

Sisult üldinimlikud ja ka tänapäevast lugejat kõnetavad lood on mõeldud kõigile muinasjutuhuvilistele — nii sanskriti keele õppuritele, folkloristidele, vanema kirjanduse uurijatele kui ka igas eas ja meelelaadis lugejatele, kellele meeldivad näiteks Aisopose valmid ja vendade Grimmide muinasjutud. Tõlkija põhjalikud saatesõnad ja kommentaarid võimaldavad tungida 3.–13. sajandi India klassikalise kirjanduse peensustesse ega lase kaotsi minna selle võlumaailma tähtsatel detailidel.

Antoloogias sisalduvad lood pärinevad kuuest kogumikust: *Pañcatantra* (Viisikraamat; u 3.–5. saj), *Hitopadeša* (Hüva nõu; u 9.–13. saj), *Kathāsaritsāgara* (Jutujugade ulgumeri; u 11. saj), *Vetālapaṇcaviṃśatikā* (Kurihinge kakskümmend viis lugu; u 11.–12. saj), *Śukasaptati* (Papagoi seitsekümmend juttu; u 12.–13. saj) ning *Śimhāsanadvātriṃśikā* (Lõvitrooni kolmkümmend kaks lugu; u 13.–14. saj). Esimeses kahes (*Pañcatantra* ja *Hitopadeša*) on valdavalt loomamuinasjutud, ülejäänutest kaks (*Kathāsaritsāgara* ja *Śukasaptati*) süüvivad enamasti inimestevahelise läbikäimise iseärasustesse ning kahe kogumiku (*Vetālapaṇcaviṃśatikā* ja *Śimhāsanadvātriṃśikā*) lood kalduvad fantastikasse, kuigi neis on ka tubli annus ühiskondlikku närvi. Keskaegse jutukirjanduse areng on läbi antoloogia lugude selgelt jälgitav.

Sei Shōnagon. Padjamärkmed

Jaapani keelest tõlkinud Alari Allik. Sari „Hieronymus“.
Tallinn: TLÜ kirjastus, 2021

Jaapani Heiani ajastu õuedaami Sei Shōnagoni (u 966–1025) päevikulaadsed märkmed on Jaapani kirjanduse üks tuntumaid teoseid. Teos on kirjutatud *zuihitsu* („pintslile järgnedes“) stiilis ja kujutab endast kirjut kollaaži jõudehetkedel kirja pandud tekstidest (nimistud, mõtisklused, päevikukatkendid). Pole teada, kas *Padjamärkmed* pidi autori nägemuses saama ka mingi lõpliku kuju või olidki need juhumärkmed, mida ta oma puidust peatoe laekas hoidis.

Tõlkija Alari Allik iseloomustab teost nii: „Jaapani kirjandustraditsioonis on sajandist sajandisse käsikirju hoolikalt riisipaberile ümber kirjutades suudetud alal hoida tekste, mida lugedes on igaühel võimalik elavalt ette kujutada, kuidas inimesed tollel ajal elasid — mida nad mõtlesid ja tundsid, mida söid ja mida seljas kandsid. Tänu *Padjamärkmetele* pääseme väga lähedale õukondlastele, keda nende eluajalgi oleks olnud raske kohata, kuna keisri kaaskond elas paleemüüride taga üldsuse eest varjatud elu.“

Teost on tema fragmentaarsuse ja olevikulisuse poolest võrreldud tänapäevase blogižanriga. „Ta räägib justkui ta teeks spordisündmusest või pingviinide paraa-

dist otsereportaaži. Ta on alati oma kirjeldusega käesolevas hetkes ja räägib justkui sellest, mis meie silme ees parajasti lahti rullub. Nii et tal on palju omadusi, mis meenutavad tänapäevast meediamailma. Seepärast on ta ilmselt paljudele ka väga lihtsasti loetav.“

Gan Bao. Vaimudeotsija kirjad

Klassikalisest hiina keelest tõlkinud Katja Koort. Sari „Hieronymus“. Tallinn: Kirjastus Ema & Isa, 2021, 320 lk.

Hiina klassikalise kirjanduse kuldvaramusse kuuluv teos *Vaimude otsija kirjad* (*Soushen ji*) on Jini riigi ajal (265–420) elanud õpetlase Gan Bao (u 286 – 336) ainus tervikuna meieni jõudnud kirjatöö. See on üks esimesi nõndanimetatud imelugude kogumikke, millest hiljem arenes keerulisema sisu ja struktuuriga žanr *chuanqi*. Viimase silmapaistvaim näide on Eesti lugejale hästi tuntud Pu Songlingi kogumik *Libarebased ja kooljad*.

Vaimude otsija kirjades sisalduvad jumalike olendite ja surematute hagiograafiad, lood endelistest unenägudest ja surematute imetegudest, ülestähendused looduslikest anomaaliatest, konfutsianistlikke väärtusi õpetavad jutud, legendid ajaloolistest isikutest ja sündmustest, pajatused inimese kokkupuudetest vaimudega ning libaloomade ja muude paharettide koeruste kirjeldused.

Ajaloolasena kogus ning süstematiseeris Gan Bao kroonikatest ja filosoofilistest traktaatidest pärit müüte ja legende, mis mõjuvad tõestisündinud lugudena, olles seotud tegelike juhtumite, isikute, ajastute ja kohtadega, ning aitavad tutvustada tolle aja uskumusi ja arusaamu hingestatud ning imepäraestest toimingutest tulvil maailmast. Kuigi meie ajal on kombeks arvata lugusid fantaasiakirjanduse valdkonda, ei pidanud Gan Bao ise neid väljamõeldiseks, mistõttu märkis sissejuhatuses oma teose eesmärgiks „teha ühtlasi piisaval määral selgeks, et vaimude kulg ei ole pettus“.

Moše Hajim Luzzatto. Filosoof ja müstik

Heebrea keelest tõlkinud Kalle Kasemaa. Sari „Avatud Eesti raamat“. Tartu: Ilmamaa, 2021, 184 lk.

Juudi mõtleja Moše Hajim Luzzatto (1707–1746) on väljapaistev kolmes valdkonnas: oma näidendite ja luulega kuulub ta juudi valgustusaja suurkujude hulka; tänu eetikaalastele teostele on tal kindel koht juudi traditsiooniliste mõtlejate hulgas; müstiliste kirjutistega jätkab ta keskaegse juudi müstika vaimsust, andes panuse viimase müstilise voolu, hasidismi levikule Euroopas. *Filosoof ja müstik* on kahe juudi mõttemaailmas levinud tunnetusviisi esindaja dialoog. Kalle Kasemaa on teose tõlkinud ainsast väljaandest, milles on autori eessõna — selgitus, mis juhatab lugeja õigele rajale juudi müstika ja filosoofia labüündis. Lisaks annavad tõlkija järelsõna ja kommentaarid kätte kõik vajalikud teadmised, et orienteeruda autori kaasaja kultuuris ja kirjanduses.

Tõlgitud teaduskirjandus

Rupert Gethin. Budismi alused

Tõlkinud Lauri Liiders. Tartu Ülikooli kirjastus, 2021, 440 lk.

Bristoli Ülikooli professori Rupert Gethini raamat avab meile budismi õpetuse ehk *dharma* alustöed terviklikus käsitluses. Alustades Buddha elust kuni budismi vaate kohaselt elavas kogemuses avalduva ülimalt tegelikkuse analüüsi — *abhidharma* — peenimate üksikasjadeni, leiab lugeja selle raamatu näol asjatundliku teejuhi budismi õpetuste ja teostuste tundmaõppimiseks. Akadeemiline lähenemisviis on põimitud budismi vabanemisõpetuse sügava humanistliku sisu esiletoomise ja tõlgendamisega. See raamat sobib käsiraamatuks või õpikuks nii budismiga esmatutvust tegijale kui ka kogenud harjutajale, kuid on väärt lugemisvaraks ka religiooniloo ja filosoofia õppijatele. Tõlkija Lauri Liiders ja toimetaja Märt Läänemets on andnud oma parima selle tiheda ning nõudliku teksti eesti keelde ümberpanemisel. Raamatu lisadest leiab lugeja mahuka bibliograafia koos viidetega, oluliste terminite seletused ning põhjaliku nimede ja oskussõnade registri.

Tänapäeva filosoofia ja mõttelugu

Chögyam Trungpa. Šambhala. Sõdalase püha tee

Tõlkinud Riina Grethiel Leppoja. Kirjastus Tähetulv, 2021, 180 lk.

Chögyam Trungpa. Läbilõikamine vaimsest materialismist.

Tõlkinud Marko Sekitel Leppoja. Kirjastus Tähetulv, 2021, 222 lk.

Legendaarse tiibeti budismi õpetaja Chögyam Trungpa (1940–1987) loengute põhjal koostatud kaks tema peateost, milles ta inspireerivalt ja isikupäraselt annab lääne lugejale arusaadavas rikkas ning kujundlikus keeles edasi tiibeti budismi põhisõnumi ja hoiatab mitmesuguste takistuste eest budismi vaimsel teel.

„Sõdalase tee eesmärgiks on väljendada algupärasest headust selle kõige täielikumal, värskemal ja hiilgavamal kujul. See saab võimalikuks, kui mõistad, et sa ei oma algupärasest headust, vaid et sa ise oledki algupärane headus.“

„Kuna mitte keegi ei päästa meid, rääkimata sellest, et mitte keegi ei valgusta meid maagilisel kombel, siis nimetatakse seda teed, mida me siin käsitleme, „raseks teeks“. See tee ei vasta meie ootustele, et kokkupuude budistlike õpetustega saab olema leebe, rahulik, meeldiv ja kaastundlik kogemus. See on raske tee, lihtne kahe meelega kohtumine — kui sa avad oma meelega ja oled valmis kohtuma, siis avab oma meelega ka õpetaja. Tegemist pole võluväega — see avatuse seisund on ühine looming.“

Koostanud Märt Läänemets ja Tarmo Kulmar